

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXI (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXI (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXI
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor of the Topic:
Aleksandra Pavićević

International editorial board:

Radost Ivanova, Eleftherios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová,
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra Pavićević,
Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Sofia Zahova, Mirjana Pavlović, Kosta Nikolić,
Ana Stolić, Mirko Blagojević, Mladena Prelić, Gordana Blagojević, Dušan Drljača, Dragan
Bulatović, Tatjana Cvjetičanin, Miroslava Lukić Krstanović, Jadranka Đorđević Crnobrnja,
Biljana Marković, Ivana Bašić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting of
the Department of Social Sciences SASA, May 7th 2013

BELGRADE 2013

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXI

свеска 1

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Уредник темата:
Александра Павићевић

Међународни уређивачки одбор:
Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска, Петер Финке

Уређивачки одбор:
Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић, Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:
Војислав Становчић, Софија Захова, Мирјана Павловић, Коста Николић, Ана Столић, Мирко Благојевић, Младена Прелић, Гордана Благојевић, Душан Дрљача, Драган Булатовић, Татјана Цвјетићанин, Мирослава Лукић Крстановић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, Биљана Марковић, Ивана Башић

Секретар уредништва:
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 7. маја 2013.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2013.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод:
Соња Жакула
аутори текстова

Дизајн корица
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Contents

Тема броја: Лица смрти Topic of the Issue: Faces of Death

Уводна реч Introduction	7
Lada Stevanović, <i>Myth about Immortality in the Contemporary Pop Culture. A Case Study about Toše Proeski</i>	9
Лада Стевановић, <i>Мит о бесмртности у савременој популарној култури. Студија случаја о Тошету Проеском</i>	18
Florin Gherasim, <i>Exhumation and Reburials of Some Anticommunist Partisans in County of Cluj, Romania, 2009–2010</i>	19
Флорин Герасим, <i>Ископавање и поновно сахрањивање партизана-антикомуниста у Клужу, у Румунији, 2009–2010</i>	28
Aleksandra Pavićević, <i>Why was the Writer cremated? Thanato - Anthropological Aspects of Death and Funeral of Yugoslav literate Ivo Andrić</i>	29
Александра Павићевић, <i>Зашто је писац кремиран? Танатоантрополошки аспекти смрти и сахране југословенског књижевника Иве Андрића</i>	41
Gordana Blagojević, <i>Problems of Burial in Modern Greece: Between Customs, Law and Economy</i>	43
Гордана Благојевић <i>Проблеми сахрањивања у савременој Грчкој: између обичаја, закона и економије</i>	57
Varia	
Ђурђина Шијаковић, <i>(De)конструкција женског тијела у Еурипидовом 'Хиполиту'</i>	59
Ђурђина Шијаковић, <i>(De)construction of a Female Body in Euripides' 'Hippolytus'</i>	74
Ивана Башић, <i>'Омотач' и 'Целина' – Иконичност лексема тело и пут</i>	75
Ivana Bašić, <i>'Cloak' and 'Wholeness' – Iconicity of the Lexemes 'Telo' and 'Put'</i>	90
Јована Диковић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Сива зона закона и праксе: пример дечијег додатка</i>	91
Jovana Diković, Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>The Grey Zone of Law and Practice: an Example of Child Benefit</i>	106
Марта Стојић Митровић, <i>Људска права и држављанство</i>	107
Marta Stojić Mitrović, <i>Human Rights and Citizenship</i>	118

Милеса Стефановић-Бановић, Бранислав Пантовић, <i>'Наша' дијаспора у Аргентини – историјски преглед и прелиминарна истраживања</i>	119
Milesa Stefanović-Banović, Branislav Pantović, <i>'Our' Diaspora in Argentina– Historical Overview and Preliminary Research</i>	131
Лидија Вујачић, <i>Однос националног, регионалног и глобалног – Црна Гора у 21. вијеку</i>	133
Lidija Vujačić, <i>Relationship between the Local, Regional and Global – Montenegro in the XXI Century</i>	147
Ивица Тодоровић, <i>Нове могућности етногенетских проучавања становништва Србије</i>	149
Ivica Todorović, <i>New Possibilities for the Ethnogenetic Study of the Population of Serbia</i>	159
Милина Ивановић-Баришић, <i>Недеља – празник или радни дан</i>	161
Milina Ivanović-Barišić, <i>Sunday – Holiday or Workday</i>	172
Марко Стојановић, <i>На крају и на почетку – Карневал. Музеологија у транзицији</i>	173
Marko Stojanović, <i>At the End and at the Beginning – the Carnival. Museology in Transition</i>	186
Милан Попадић, <i>Херој гитаре: од иконе популарне културе до носталгичног самодизајна</i>	187
Milan Popadić, <i>Guitar Hero: From Icon of Popular Culture to Nostalgic Self-Design</i>	199
Библиографија	
Bibliography	
Биљана Миленковић-Вуковић, Сунчица Глишић, <i>Библиографија радова о традиционалној култури и фолклору у Гласнику Етнографског института САНУ– 50 књига. 2. део (народно градитељство и култура становања, исхрана и популарна култура)</i>	201
Научна критика и полемика	
Discussion and Polemics	
Милош Луковић, <i>Miroslav Válka, Sociokulturní proměny vesnice. Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí</i>	259
Марина Спасојевић, <i>Саборно гробље у Сентандреји. Прошлост и натписи</i>	261
Мирослава Малешевић, <i>Љиљана Гавриловић, Музеји и границе моћи</i>	268
Упутство за припрему рада за штампање у Гласнику Етнографског института САНУ	273
Instructions for publication in the Bulletin of the Institute of Ethnography SASA	277

Милеса Стефановић-Бановић

Етнографски институт САНУ
milesa.stefanovic@ei.sanu.ac.rs

Бранислав Пантовић

Етнографски институт САНУ
branislav.pantovic@ei.sanu.ac.rs

„Наша”¹ дијаспора у Аргентини – историјски преглед и прелиминарна истраживања*

На територији Републике Аргентине данас живи око 30 000 људи српског и црногорског порекла, већим делом са простора данашње Црне Горе и Хрватске, а мањим делом из Србије и Босне и Херцеговине. Према истог порекла као и северноамеричка, аргентинска емиграција је развила специфичан и комплексан друштвени и културни карактер.

Кључне речи: исељеници, Аргентина, историјски преглед, прелиминарно истраживање.

Рад представља историјски преглед и кратак осврт на савремену ситуацију, са циљем да се укаже на поменути заједницу и на потенцијале истраживања ове до сада недовољно проучаване емиграције.

Увод

На територији Републике Аргентине данас живи око 30 000² људи српског и црногорског порекла, већим делом са простора данашње Црне Горе и Хрватске, а мањим делом из Србије и Босне и Херцеговине. Иако ће овим прегледом бити делимично обухваћени и други јужнословенски народи, у фокусу нашег

* Рад је резултат истраживања на пројектима *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност* бр. 177028 (Милеса Стефановић-Бановић) и *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе”* бр. 47016 (Бранислав Пантовић), које у целини финансира Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Скрећемо пажњу на одредницу *наши* коју користимо у овом раду. За њу смо се одлучили пошто је истраживање на терену показало да испитаници већином нису у могућности да дефинишу свој етнички идентитет, или пак то нерадо чине, па за своје порекло, језик и културу, као и заједницу, најчешће користе именовање *наш, наши, нашии*.

² Према подацима добијеним из Амбасаде Републике Србије у Буенос Аиресу.

истраживања је, пре свега, српска дијаспора, односно, потомци српских исељеника у Аргентини.

И поред тога што је по броју знатно мања од дијаспора у САД и Канади, аргентинска не представља мање значајну културно-историјску тему. Премда истог порекла као и америчка, аргентинска емиграција је развила специфичан друштвени и културни карактер. Поред удаљености од матице, разлози се могу тражити и у изолованости заједница исељеника (колонија) у Аргентини, које су често раздвојене великим просторима.³

Ипак, за разлику од северноамеричких дијаспора, о којима су написане многе студије, о емиграцији у Аргентини не постоји ниједно истраживање које би обухватило историјски преглед и околности исељавања, односно – насељавања и живота у Аргентини, друштвени и културни живот емиграната, као и низ веома сложених питања, која се тичу односа према идентитету (етничком, регионалном, културном, религијском) и начину његовог обликовања и испољавања, како кроз историју тако и под утицајем савремених дешавања у матици, односно земљама порекла.⁴

Ово су неке од тема којих ћемо се дотаћи у овом прелиминарном истраживању, са циљем да укажемо на њихов значај и истраживачки потенцијал, као и на то да свака од њих може бити предмет посебних истраживања, из различитих научних аспеката.

Највећи изазов у бављењу овом тематиком свакако представља недостатак литературе. Међу малобројним делима издвајају се монографија Љубомира Антића – *Naše iseljeničtvo u južnoj Americi i stvaranje Jugoslovenske države* из 1987. године, затим неколико радова Марије Црнић-Пејовић о исељавању из Боке Которске, који су настали на основу архивске грађе Архива у Херцег Новом, као и савремена студија Гордана Стојовића и Марјана Миљића – *Crnogorci u Južnoj Americi*. Велики, засада још неискоришћен, потенцијал за проучавање ове дијаспоре нуди архивска грађа, пре свега Архива Југославије и Архива Министарства спољних послова Републике Србије, у којима смо истраживали током 2011. и 2012. године.

Поред тога, у склопу истраживачке теме обављено је и прелиминарно теренско истраживање. Њиме је у току 2011. и 2012. године обухваћено 37 испитаника⁵ из Буенос Аиреса, Росарија, Енсанаде, Мађагаја и Роке Саенс Пење.⁶ У фокусу истраживања су били ставови емиграната према традиционалном наслеђу, одржавању традиционалне обредне и религијске праксе, однос према матици, облици друштвеног организовања у дијаспори, итд. Резултати овог

³ Ова ситуација допринела је и убрзаним асимилационим процесима.

⁴ Овде се пре свега мисли на данашњу Републику Србију и Републику Црну Гору.

⁵ Прикупљање информација на терену извршено је у форми директних разговора. Није постојала посебна селекција испитаника, већ су разговори обављени са саговорницима који су били доступни и расположени за учешће у истраживању. Шесторо испитаника припада старијој генерацији (1933), највише њих је у средњем животном добу (између 1943. и 1955), а дванаесторо је рођено након 1970. године. Испитаници старијих генерација имају само основну школу, међутим, велика већина има више или високо образовање. Професије су им веома разноврсне, али се може рећи да већина ради у администрацији и менаџменту.

⁶ Ступили смо у контакт и са Амбасадом Републике Србије у Аргентини и представништвом Српске православне цркве у Буенос Аиресу. Овом приликом се захваљујемо амбасадорки Гордани Видовић и свештенику Бошку Стојановићу на свесрдној помоћи коју су нам пружили током истраживања.

истраживања, уз детаљнији опис савремене ситуације на терену, биће објављени као посебна студија.

Историја и околности исељавања

Масовнија исељавања из европских земаља у Јужну Америку почела су крајем прве половине 19. века (Dahl, 1974), након што су земље овог дела света стекле независност. Аргентина је, иако декларативно независна још од 1816, била нестабилна и непривлачна имигрантима све до 1853. године, када су окончани грађански сукоби и донет устав који је подстицао усељавање.⁷ Масовније миграције у Аргентину и друге земље Јужне Америке додатно су интензивирале крајем 19. века, након што су САД увеле годишње квоте за имигранте (Антић 1987: 12). Улазак у Аргентину постао је лакши него у САД и Канаду, првенствено због недостатка радне снаге и ненасељености територија у унутрашњости. Осим тога, држава је плаћала путне трошкове унутар земље, давала повољне зајмове и јефтино пољопривредно земљиште (Антић 1987: 12).

На првом националном попису 1869. године констатовано је да земља има нешто више од 1 800 000 становника, да би се у наредних петнаест година овај број удвостручио, и то углавном захваљујући досељеницима.⁸ Њих су у највећој мери чинили европски народи – Велшани, Немци, Французи, Британци, Пољаци, Руси, Украјинци и други, али и мањи број Азијата и Арапа (Стојовић 2012: 127).

Почеци исељавања у прекоморске земље са јужнословенских територија

Сматра се да је исељавање са јужнословенских територија у прекоморске земље почело још у 18. веку. Ипак, тек од краја 19. века постоје и званична писана документа о стварању првих колонија придошлица са територија тадашњих балканских држава.

Исељавање са јужнословенских простора у прекоморске земље најчешће се посматра у четири фазе. Прва фаза почиње средином 19. века и завршава се крајем Првог светског рата. Друга обухвата период између два светска рата. Трећу чини Други светски рат и послератне године. Четврта фаза почиње 60-тих година 20. века и траје све до данас.

Понегде се и период до средине 19. века сматра посебном фазом, али – као што је речено – из тог периода не постоје писани докази о масовним миграцијама (Сава 1994: 18). Најмасовнија исељавања са јужнословенских простора у прекоморске земље, односно у Аргентину, била су у првој и другој фази, док касније њихов интензитет опада (Антић 1987: 12). Први исељеници били су морнари из Боке и Дубровника, који се, пловећи под разним заставама, настављају најпре у Северној, а затим и у Јужној Америци, потом у Африци, Аустралији, и на Новом Зеланду. Под утицајем Далматинаца почиње исељавање и из суседних области – Лике, Црне Горе и Херцеговине, нешто касније из Босне и Војводине, а затим и из централне Србије и Македоније (Слијепчевић 1917: 14).

⁷ *Srbi u Južnoj Americi*, <http://serbiosunidos.com/sr/srbi-u-juznoj-americi/>.

⁸ Исто.

Иако се може рећи да је основни разлог велике већине миграција био економске природе, околности под којима се исељавало са различитих подручја свакако имају и неке особености.

Крајем 19. века у Далмацији, одакле потиче највише исељеника, није постојала акумулација капитала која би могла да покрене привреду. Иако је ова област за Аустроугарску била стратешки веома значајна, није показивано или није постојало интересовање за њен економски развој. Већина становништва живела је од пољопривреде, при чему је најзначајнију грану представљала производња вина. Када је 1891. године Аустроугарска, из политичких разлога, донела тзв. *винску клаузулу*, којом је дозвољен увоз јефтиних и квалитетних вина без посебних царинских оптерећења, учињен је значајан удар на далматинске произвођаче. Њихов тежак положај се затим додатно погоршао, када је 1894. филоксера опустошила далматинске винограде (Антић 1987: 10-11).

Слична ситуација била је и у Боки и Црној Гори. Мало обрадивог земљишта, слабо наводњавање, примитивна пољопривредна оруђа (Црнић-Пејовић 2007: 166), као и размена јефтиних пољопривредних производа за скупу индустријску робу из Аустроугарске (Дрљача 2000: 49) – све то је утицало на лошу економску ситуацију. Мањи део становништва који се бавио поморством остао је без посла појавом пароброда и нестајањем једрењака (Црнић-Пејовић 2007: 166). Поред тога, додатне потешкоће представљале су и неразвијена саобраћајна мрежа, престанак јавних радова у Херцеговини, политички разлози у вези са слободарском традицијом ове области, као и особена породична и родовска структура (Дрљача 2000: 49).

Исељавање из Војводине било је нешто другачијег карактера. Наводећи као разлог „пренасељеност” плодних области у Бачкој, мађарска управа активно је радила на расељавању немађарског становништва. Мађарски државници отворено су помагали бродску компанију Кунрад, додељујући јој премије за превоз исељеника, при чему мађарском становништву нису издавани исељенички пасоши, па се крајем 19. века са територије Баната иселило преко 52 000 исељеника, а са територије Бачке – преко 124 000. Међу њима је било највише Срба, али и Румуна, Малоруса, Словака и Немаца (Сава 1994: 20).

Још један од разлога исељавања становништва са јужнословенских територија био је бежање од трогодишњег служења војне обавезе у аустроугарској војсци.

Све ово узроковало је масовна исељавања – како у остале прекоморске земље тако и у Јужну Америку, односно Аргентину.

Усељавање у Аргентину

Према аргентинском попису из 1914, у овој земљи је регистровано 38 123 досељеника из Аустроугарске, међу којима је било највише Хрвата, али сасвим извесно и Срба и Словенаца. На истом попису било је 1 575 исељеника који су регистровани као Црногорци и 316 као Срби (Антић 1987: 15).

Ипак, одређивање тачног броја и тачног порекла ових емиграната у Аргентини у овом периоду није могуће из неколико разлога. Исељеници су често наводили Аустрију, Мађарску или Турску као земљу порекла, па су према томе и пописивани као Аустријанци, Мађари или Турци. Чак и након оснивања Краљевине СХС 1918, многи необразовани имигранти су и даље наводили друге

земље порекла⁹ (Антић 1987: 12). Такође, често су мешали различите врсте припадности, па се тако у једном регистру усељеника у Јужну Америку имигранти изјашњавају као Хрвати, „Аустријаки“, Словени, Далматинци, Срби, „Далматинци поданици аустријски“, „Славено-Далматинци“, Црногорци, Словенци и Словинци (Антић 1987: 17). Чест је био и случај да су имигранти пописивани и према аустроугарским провинцијама: као Хрвати су бележени сви који су пристигли из Хрватске, као Мађари – сви из Мађарске, итд. (Сава 1994: 20). Многе земље нису водиле статистику о исељавању, а бродске компаније нису захтевале путне исправе од свих путника и неретко се дешавало да сви путници треће класе буду регистровани као имигранти (Антић 1987: 12). На тај начин је хиљаде усељеника неадекватно регистровано.

Прва масовнија исељавања пратиле су и разне врсте манипулација. Са једне стране, бројни посредници, који су добро зарађивали на организацији путовања, ширили су приче о великој заради и богатству у прекоморским земљама. У почетку, Аустроугарска није систематски регулисала питање исељавања, јер су миграције сматране приватном ствари појединаца. Тек пред Први светски рат је држава учинила озбиљније кораке ка спречавању одлива војних обвезника, првенствено радећи на сузбијању прича које су кружиле о бољем животу у исељеништву и нудећи реалније информације о исељењу и земљама одредишта (Црнић-Пејовић 2007: 166). Лист „Бока“ је, на пример, често објављивао чланке намењене емиграцији. Марија Црнић-Пејовић (2007) наводи да је у броју 99 из 1909. године изашао чланак под насловом „Емигранти“, у којем, између осталог, стоји: „С болом у души гледали смо јучер гдје одлази са брзим паробродом Лојд друштва у туђи свијет лијепа кита наших људи. Међу њима било је и неколико породица. Овом злу који тамани наш народ дужност је сваком Бокелју, да потражи лијека.“ Циљ редакције и уредника био је да одврати Бокелје од масовног исељавања, предлажући и подстичући их да у родном крају раде на унапређењу привреде. У обавештењу Министарства унутрашњих послова Аустроугарске из листа „Бока“ бр. 31 из 1908. године наводи се: „Упозоравају се особе које желе да се иселе да неки Портер, путем новинских огласа, врбује људе за рад у Патагонији (аргентинска регија) и то уз наплату 800 круна, обећавајући брзо богаћење. Препоручује се да се у то не вјерује.”¹⁰

Да би се поданици Аустроугарске царевине одвратили од исељавања, објављивани су и детаљни подаци о могућности зараде. Према тим подацима, у Аргентини су 1908. године просечне зараде за надзорнике износиле од 10,50 до 12,60 аустријских круна, за занатлије – од 6,30 до 8,40 круна, а за надничаре – од 4,20 до 7 круна. Наглашава се да занатлије могу и више да зараде, а да надничари могу уштедети у летњим месецима ако раде на сакупљању летине, јер им тада наднице износе од 10 до 12 круна. Међутим, у осталом периоду године наднице

⁹ Овај проблем је својствен свим прекоморским емиграцијама. Тако, на пример, описујући ситуацију из САД 1910. године, Перо Слијепчевић наводи да је званична исељеничка статистика за број Срба „несигурнија него за број Југословена уопште“, као и следеће: „Пре свега томе је крива она будаласта подела на Хрвате и Словенце, Далматинце, Босанце, Херцеговце и Бугаре, Србе и Црногорце. Негде се под Србима подразумевају само Србијанци, а негде, опет, и други, ако се кажу Срби. Најзад ни сам наш свет није довољно био свестан да определи своје име, често ни у питању језика, а камоли народности” (Слијепчевић 1917: 87).

¹⁰ Слична сведочанства налазимо и у хрватским изворима. Видети, на пример, Марковић, Лена. 1929. *Приручник исељенику за Јужну Америку*. Буенос Аирес – Загреб.

им се крећу највише од 3 до 5 круна, па су са просечном зарадом од 4,20 до 7 круна једва могли да подмире трошкове „за пријеке животне намирнице” (Црнић-Пејовић 2007: 175).

Са друге стране, црногорска држава је у то време забранила исељавање са своје територије,¹¹ али је Аустроугарска активно радила на помоћи исељеницима из Црне Горе, јер јој је исељавање војно способног становништва са те територије директно ишло на руку. Оснивани су центри за помоћ исељеницима, а агенти унутар црногорске територије омогућавали су добијање аустроугарског пасоша тамошњем становништву (Дрљача, 2000: 51).

О исељавању у другој фази, у периоду између два светска рата, постоји више информација, првенствено захваљујући сређеном документационом фонду Краљевине СХС и Краљевине Југославије. Тада су формирана и прва емиграциона тела у оквиру министарстава и приступило се утврђивању и регулисању међудржавних односа и сарадње – отварању конзуларно-дипломатских седишта и представништва, доношењу реципрочних регулатива, итд. Према проценама, 1939. године у Буенос Аиресу је живело близу 50 000, а у целој Аргентини – око 80 000 лица пореклом из Југославије (Dahl, 1974), што је више него што их је у том тренутку живело у Канади (Божовић, 1968).

Треба узети у обзир да је број усељеника и из овог периода веома оквиран, јер и даље нису вођене исељеничке, односно усељеничке статистике, имигранти су и даље најчешће регистровани према земљи порекла, а не према националности, а процене су давали или сами досељеници или људи који су боравили међу њима. Осим тога, готово све процене су даване у одређеном политичком контексту, што опет упућује на опрез у погледу њихове тачности. Чести су и случајеви да се манипулисало бројем исељеника, да би се неком чину дала одређена политичка тежина (Антић, 1987: 13). Поред тога, Аргентина је имала и слабију контролу уласка у земљу, па је много оних којима је улазак у САД био ускраћен, на различите начине улазило у Аргентину као нерегистровано (Стојовић 2012: 134).

Трећа фаза исељавања, која обухвата период Другог светског рата и прве послератне године, не карактерише се већом демографском експанзијом, већ више упућује на неке специфичне облике организовања исељеничког живота, као последице ратних околности. За време рата се међу исељеницима развијао патриотски антифашистички покрет, упркос извесној изолованости и недовољној повезаности са акцијама исељеништва у САД и склоности аргентинске власти и влада других латиноамеричких земаља да отворено сарађују са силама Осовине. Исељеници су се већином окупљали на платформи Југословенске народне одбране, која је раније била под изразитим утицајем режима предратне Југославије и заступала „југословенски унитаризам”.¹²

У овом периоду усељавање има спорадичан карактер – своди се на политичке емиграције и расељена лица. Међутим, њихов број није тако велики као што је био, на пример, прилив расељених лица у САД и Канаду. У том периоду, према резултатима аргентинског пописа из 1947, 29 164 лица се

¹¹ Мисли се на територију Књажевине Црне Горе, односно Краљевине Црне Горе.

¹² *Srbi u Južnoj Americi*, <http://serbiosunidos.com/sr/srbi-u-juznoj-americi/>.

изјаснило да је пореклом из Југославије. Сматра се да је у десет наредних година у земљу ушло још око 14 200 људи са простора Југославије.¹³

Средином 20. века Јужна Америка постаје мање интересантна европским мигрантима. Смањење привредног раста, пораст локалног становништва, привредни и социјални преврати – само су неки од чинилаца који су довели до тога да дође до заустављања даљих исељавања са југословенских простора. На попису у Аргентини одржаном 1960. године, 36 661 особа се изјаснило да је пореклом из Југославије. Међутим, исељенички листови и неке процене сугеришу да је број исељеника знатно већи и да износи око 130 000, од чега око 20% чине Црногорци и Срби (Dahl 1974: 54).

Четврта фаза усељавања у прекоморске земље наступа након периода стагнације 60-тих, када се исељавање поново интензивира. Попуштање блоковске заострености условило је либерализацију односа међу земљама и развијеније комуникацијске мреже. Ово је утицало и на усклађивање, али и на ремећење демографске структуре у светским размерама. Све то се одражавало и на Југославију. Њене границе и везе са светом, посебно са Западом, постале су отвореније и режим одласка на рад у иностранство либералнији (Лукић-Крстановић 1992: 28).

О животу првих досељеника

Око 90% исељеника до 1918. године чинили су земљорадници, сточари и, у мањем броју, поморци. То су били већином радно способни мушкарци, најчешће невенчани (Антић 1987: 17). „Ако би се женили, најчешће би доводили девојку из родног краја по препоруци. Случајеви мешовитих бракова били су ређи и углавном нису добро прихватани од стране породице” (Црнић-Пејовић 2007: 196).

Новац за пут новим досељеницима често су слали рођаци који су раније емигрирали и ситуирали се (Сава 1994: 14). Бродови су углавном полазили из Трста и Ђенове, а велики број путника није ни знао разлику између Северне и Јужне Америке. О условима путовања сведоче мемоари дипломате Краљевине СХС у Аргентини, који је потписан само иницијалима Л. Ч.: „За време путовања на лађи сажале ми се јадни исељеници, с којима се врло рђаво поступало у погледу места, хране и хигијене, те предложим, након што сам био примио *геренцију* генералног конзулата у Буенос Аиресу да се уведе систематска контрола исељеничких лађа (...) што је касније послужило као основ за закон за заштити исељеника” (Л. Ч. 1920: 34 – 35).

По приспећу у Аргентину, путници су прегледани и упућивани у Имигрантски дом, где су могли да бораве пет дана. Наивни и неискусни исељеници били су честе жртве превара: „Усељеник... нека се добро чува агената разних гостиона који га маме... обећавајући му тамо и посла и конака – нестане му сав новац који је собом донио. Чувај се сваког оног који ти лијепим ријечима долази, да ће ти промијенити новац по најбољем течају” (Марковић 1929: 24).

Први дани боравка били су веома тешки, посебно за имигранте који су стигли без икаквог знања језика, а често и без било каквих информација о земљи одредишта. „Једни долазе само сањама о Америци... Одсједају у Имигрантском

---

¹³ Исто.

дому; првих дана лутају по граду, не разумију ни ријечи, не знају питати ни број трамваја, него пјешнице ходају сатове... Други долазе приправни на све... На лађи марљиво учи реченице које треба сваки дан чим стигне овамо... Умије ли да пита треба ли пеона за пренашање воде, пијеска, цигла, вапна, итд. – често буде одмах примљен” (Марковић 1929: 16–17). Они који се не би снашли за посао у року од пет дана, колико су могли да бораве у Имигрантском дому, трошили су донету уштеђевину и често прихватили најтеже послове у рудницима или на грађевини. О сиромаштву и неинформисаности сведоче и описи из Приручника исељеницима: „А наша се отпорна снага слаби болестима и нехигијенским животом. Главни узроци за то слабљење јесу поред болести и недовољна и неправилна исхрана, трошење алкохолних пића, неумјерено пушење духана, лош стан, одвише јако замарање и одвише мало одмора” (Марковић 1929: 5). Многи су живели лошије него у матици, али нису имали новца за повратак (Црнић-Пејовић 2007: 167).

Аргентински имиграциони закони нису захтевали писменост, па је већина усељеника била неписмена или полуписмена. Ипак, многи су настојали да школују своју децу, због чега су уживали углед код локалног становништва. Са образовањем је ишла и опасност од асимилације, па су, у настојању да сачувају матерњи језик и културу, исељеници оснивали народне школе (Антић 1987: 24 – 25). Ситуација је била другачија у удаљеним провинцијама, где се због изолованости, непознавања језика, као и ниског степена образовања исељеника, не може говорити о интеграцији, а тим пре ни о асимилацији имигрантског становништва (Антић 1987: 39).

Савремена ситуација

Данас, наше исељенике у Аргентини у највећем делу чине потомци првих исељеника и исељеника после Другог светског рата. Знатно мањи део представља емиграција с краја 20. века, а њу већином чине високообразовани имигранти.¹⁴ Такође, у последњих неколико година примећена је тенденција досељавања ради склапања мешовитих бракова између грађана Србије и Аргентине, при чему већину ових емиграната чине жене.

Као што је већ споменуто, сматра се да у Аргентини данас живи око 30 000 исељеника, односно потомака исељеника који се изјашњавају као Срби или Црногорци, пореклом најчешће са простора данашње Црне Горе и Хрватске, док мањи број потиче и са простора данашње Србије и Босне и Херцеговине. Они живе у различитим крајевима Аргентине, али их је највише у провинцијама Ђако, Буенос Аирес и Санта Фе.

Потребно је напоменути и то да језик предака говори и пише још само мали број исељеника, и то углавном у колонијама. Сматра се да њихов укупан број не прелази 200 (Стојовић 2012: 144).

Највећи број *наших* људи, њих око 10 000, живи у северној провинцији Ђако (*Chaco*), где се налази највећа колонија досељеника из Црне Горе – Ла Монтенегрина.

У провинцији Буенос Аирес данас постоји неколико колонија. Најстарија је у Док Суду, лучком делу града Буенос Аиреса, основана крајем 19. века. Ту су досељеници најбрже долазили до посла, као лучки или индустријски радници.

¹⁴ Према подацима добијеним из Амбасаде Републике Србије у Буенос Аиресу.

Иако је ова колонија у организационом смислу престала да постоји крајем 30-тих година 20. века, тамо и данас живи један број емиграната. Већина од око 10 000 исељеника *нашег* порекла, који данас живе широм града Буенос Аиреса потомци су некадашњих становника Док Суда, док мањи део представља реемиграцију из других области Аргентине.

У унутрашњости провинције Буенос Аирес налазе се још две значајне колоније. Тандил је око 360 км јужно од главног града, и у њему данас живи око 100 породица *наших* емиграната. Основана крајем 19. века, ово је најстарија колонија у унутрашњости, а већину су чинили радници у каменоломима. Генерал Мадриага се налази око 500 км јужно од Буенос Аиреса. Овде постоји прилично компактна заједница од око 150 породица, чији су се преци углавном бавили земљорадњом и сточарством.

У провинцији Санта Фе налази се Венадо Туерто, где живи око 250 породица потомака *наших* досељеника. Изолованост имања, од којих су нека на растојањима и од по 50 км, допринела је томе да је ова колонија данас веома слабо организована и повезана, а велики број потомака исељеника живи у главном граду провинције – Росарију (Стојовић 2012: 148).

1. Удружења исељеника

По доласку у Аргентину, исељеници су се, као и у другим прекоморским земљама, окупљали и оснивали разна друштва и удружења, углавном на националној или завичајној основи. Према доступним подацима, тада већином није било неких строгих подела међу исељеницима, јер су до 1918. године код свих словенских народа под влашћу Аустроугарске постојале тежње ка самосталности и ослобађању. По стварању Југославије, готово сва друштва су у називу имала префикс југословенска, иако је било и оних која су задржала своја национална обележја (Црнић-Пејовић 2007: 177). Данас у Аргентини постоји неколико удружења која, изузев културног центра „Никола Тесла”,¹⁵ у својим називима садрже претекст југословенског опредељења, без обзира на националну припадност и државу порекла.¹⁶ Занимљиво је да је, иако су имена тих удружења настала за време Југославије, теренско истраживање спроведено 2011. и 2012. године показало да овај префикс у имену није остао само по инерцији, већ да он заиста одражава идеале чланова друштава, без обзира на њихову националну, а сада и државну припадност. Ово потврђује и податак да су исељеници, највећим делом пореклом из Црне Горе, у Венадо Туерту чак и своју црквену заједницу регистровали као „Југословенска Црква Београдске Патријаршије”, како се она и данас зове.¹⁷

Програм и циљ свих друштава био је веома сличан: окупљање исељеника, њихова заштита, међусобна помоћ, одржавање комуникације са завичајем, очување свог језика и идентитета (Црнић-Пејовић 2007: 177).

¹⁵ Центар је снован 2009. године као економско-културна установа. У овом центру се повремено одржавају курсеви српског језика.

¹⁶ Мисли се на државе бивше Југославије.

¹⁷ Саопштење за јавност поводом реакција на посјету митрополита Амфилохија Јужној Америци, <http://www.mitropolija.me/?p=9891>.

Прво друштво у Буенос Аиресу, при којем су се окупљали људи са простора бивше Југославије, а тада из Хабсбуршке монархије, било је „Аустријско друштво узајамне помоћи” (*Sociedad Aústriaca de Socorros Mutuos*), основано 1878. Године 1919. је ово друштво променило име у „Југословенско друштво узајамне помоћи из Ла Боке” (*Sociedad Yugoslava de Socorros Mutuos de la Boca*), а 1988. године се спаја са друштвом „Југословенски дом” (*Hogar Yugoslavo de Dock Sud*) из Док Суда и оснива се друштво под именом „Југословенско заједничко друштво Наш дом” (*Sociedad Mutual Yugoslava Naš Dom*).¹⁸ Ово је данас једино активно друштво при којем се окупљају имигранти нашег порекла у Буенос Аиресу.

У Провинцији Буенос Аирес (*Provincia de Buenos Aires*) налази се пет удружења која окупљају људе нашег порекла, и то у Мар Дел Плати (*Mar del Plata*) – „Културни центар уједињени Словени” (*Centro Cultural Eslavos Unidos*),¹⁹ у Генерал Хуан Мадариаги (*Gen. Juan Madariaga*) – „Југословенско удружење Његош”,²⁰ у Тандилу (*Tandil*) – „Југословенски друштвено-културни центар” (*Centro Social y Cultural Yugoslavo de Tandil*),²¹ и у Берису (*Berisso*), који је званично главни града имиграната провинције Буенос Аирес – подмлађено „Југословенско Удружење” (*Colectividad Yugoslava*).

У Провинцији Чако (*Provincia Chaco*) постоје два друштва у којима се окупљају Аргентинци нашег порекла. „Југословенско културно и спортско удружење” (*Sociedad Yugoslava Cultural y Deportiva*) налази се у Рока Саенс Пењи (*Presidencia Roque Sáens Peña*), а у Ла Монтенегрини (*La Montenegrina*) се налази „Југословенско друштво Дурмитор”, које тренутно не функционише.²²

2. Српска православна црква

Проучавање архивске грађе показало је да готово сва удружења од оснивања у својим статутима и плановима наглашавају потребу за формирањем

¹⁸ Током теренског истраживања 2011/2012. године констатовали смо да су чланови махом старије особе, припадници прве или друге генерације исељеника из свих делова бивше Југославије, док њихова деца најчешће нису укључена у рад удружења. Чланови друштва су сложни и добро организовани, и имају своје изворе прихода од чланарина и изнајмљивања једне некретнине која је у власништву друштва. Имају фолклорну (*Conjunto Marjan*) и спортску секцију.

¹⁹ По подацима амбасаде Републике Србије у Буенос Аиресу, ово удружење има око 120 чланова пореклом са простора бивше Југославије. Поред друштвених и културних активности, повремено организују курсеове српско-хрватског језика.

²⁰ Из разговора са амбасадорком Србије у Буенос Аиресу 2011. године, сазнали смо да је ово једно од најкомпактнијих удружења наше дијаспоре у Републици Аргентини. Такође смо сазнали да се на редовним окупљањима чланови друштва труде да негују обичаје, језик и културу домовине, и да то преносе на своју децу.

²¹ Имају хор и фолклорну групу. Често се састају поводом обележавања наших и аргентинских празника, активно учествују у јавним активностима града Тандила, али немају своје просторије.

²² Важно је напоменути да су припадници наше дијаспоре били и у многим друштвима и емигрантским организацијама у Републици Аргентини које данас не постоје. На пример. „Удружење Косово” (*Sociedad Kosovo*) из Енсенаде функционисало је од 1911. до 1947. године. Ово удружење је окупљало људе из Црне Горе, Босне, Македоније, Хрватске и Србије, а име „Косово” је изабрано јер је оно било симбол њиховог националног препознавања кроз историју (<http://www.semanarioserbio.com/modules.php?name=News&file=article&sid=3034>) – објаснио је члан тог друштва Недељко (Доминго) Јовановић за време теренског истраживања 2012. године

Српске православне цркве.²³ Од почетка досељавања, па све до краја четрдесетих година 20. века, на подручју Јужне Америке није било представника СПЦ-а, те су православни исељеници већином били усмерени на Руску православну цркву, која је на овим просторима постојала још од краја 19. века, а у неким местима – и на друге помесне православне цркве.

Данас²⁴ СПЦ у Аргентини има пет цркава, и то две у Буенос Аиресу, и по једну у провинцијама Ђако и Санта Фе и у Ла Плати, у провинцији Буенос Аирес. У Генерал Мадариаги, у просторијама друштва Његош, такође се повремено врши богослужење. У том граду је основана нова парохија Светог Петра Цетињског, а планира се и зидање храма. Године 2011. оснивана је Буеносаирешка и јужно-централноамеричка епархија са седиштем у Буенос Аиресу и постављен је архиепископ цетињски, митрополит црногорско-приморски Амфилохије за администратора, до избора епархијског архијереја.²⁵ Нова епархија добила је током 2011. и 2012. године још пет свештеника, који су распоређени у Аргентину, Венецуелу и Чиле.

Теренска истраживања обављена у Аргентини указују на то да је српску православну верску заједницу дужи низ година карактерисало осипање (слабија заинтересованост исељеника), пре свега због тога што су друга, трећа и наредне генерације потпуно интегрисане у аргентинско друштво, и њихови припадници су најчешће у мешовитим браковима. Иако се велики број њих и даље венчава и крштава у Српској православној цркви, они већином доскора нису узимали никакво учешће у црквеном животу. Из разговора са свештеником Бошком Стојановићем сазнали смо да је оснивањем епархије и постављањем нових свештеника приметна тенденција раста интересовања за учешће у црквеном животу, нарочито код млађих генерација.

Закључак

Током архивских и теренских истраживања, која су још увек у току, показало се да је, како кроз историју тако и данас, један од најважнијих чинилаца идентитета аргентинске дијаспоре био осећај заједничке припадности, који се најчешће манифестовао организовањем и окупљањем око домовинских клубова и Српске православне цркве.

Са друге стране, показало се да испитаници често нису у могућности (нису у стању) или не желе да прецизније дефинишу свој идентитет на основу порекла. Саговорници са којима смо имали прилике да разговарамо, на питања која се тичу порекла, језика, наслеђа и сл. најчешће одговарају: „Ми смо *наши*“, „Он је *наш*“, или „Причамо *наш* језик“, итд. Разлог за овакав однос према идентитету свакако можемо тражити у историјско-политичким околностима од самог почетка досељавања, преко ситуације настале након распада бивше Југославије, односно осамостаљења републике Црне Горе, па све до данас. Чињеница је да се, и поред велике удаљености, поједине појаве из земље, односно

²³ О овоме видети, на пример, Архив Југославије, фонд бр. 385 „Посланство Краљевине Југославије у Аргентини – Буенос Аирес“ (1926-1945).

²⁴ Године 2012.

²⁵ Други сабор православних епископа у Јужној Америци, <http://pravoslavije.spc.rs/broj/1072/tekst/drugi-sabor-pravoslavni-kanonskih-episkopa-u-juznoj-americi/print/lat>.

земаља порекла, рефлектују и на дијаспору у Аргентини и доводе до нових подела.

Један од примера је и сукоб Српске православне цркве и *Црногорске православне цркве*,²⁶ који се рефлектовао и на дијаспору у Аргентини. Најизразитији је у поменутој провинцији Тако, где је највећи број исељеника пореклом са простора данашње Црне Горе, а верска заједница релативно добро повезана (Стојовић 2012: 149). Поред спорова око јурисдикције, дешавали су се и сукоби око имовине. Ова ситуација је у великој мери допринела стварању додатних дилема код исељеника и компликованих питања у вези са идентитетом, око којих се најрадије не изјашњавају. Такође, ове прилике отежавају истраживање на терену, због чега ћемо и ми, засада, ово питање оставити по страни.

Дати историјски преглед и кратак осврт на савремену ситуацију указују на то да до сада неистраживана емигрантска популација у Јужној Америци представља комплексан феномен, односно – заједницу у чији су идентитет уграђени различити историјски, политички, културни, религијски и идеолошки слојеви.

Највећи изазов у истраживању ове миграције представља недостатак стручне литературе и проблем са одређивањем тачног броја потомака *наших* исељеника, као и чињеница да се расположиви подаци о исељеницима српског порекла у Аргентини већином заснивају само на незваничним проценама.

Архивска грађа и истраживање на терену показују се као најречитији извори за будуће детаљније проучавање ове дијаспоре, те ће њима бити посвећени наредни радови.

Литература

- Антић, Љубомир. 1987. *Наше исељеништво у Јужној Америци и стварање југославенске државе 1918*. Загреб: Школска књига.
- Божовић, Г. 1968. *Српска економска емиграција на Западу*. Београд: Биро Републичког извршног већа за односе са иностранством.
- Дрљача, Душан. 2000. Исељеници из Црне Горе у Дулуту, *Традиционална народна култура у Црној Гори*, 24. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности. 47-61.
- Л. Ч. 1920. *Дипломатске успомене из скораишње: Македонија 1904-1908, Аустро-Угарска и Србија 1908-1912, Јужна Америка 1912-1919*.
- Марковић, Лена. 1929. *Приручник исељенику за Јужну Америку*. Буенос Аирес – Загреб.
- Сава, епископ шумадијски. 1994. *Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891-1941*. Крагујевац: Каленић

²⁶ Деведесетих година 20. века у Црној Гори почела је да делује *Црногорска православна црква*, која се позива на канонско наслеђе Митрополије црногорско-приморске након укидања Пећке патријаршије 1766, а која није призната од стране Васељенске патријаршије и других помесних православних цркава. Осим канонског спора, *Црногорска православна црква* је са Српском православном црквом у сукобу и око имовине СПЦ на територији Републике Црне Горе, али и ван њених граница.

- Слијепчевић, Перо. 1917. *Срби у Америци: белешке о њихову стању, раду и националној вредности*. Женева.
- Стојовић, Гордан. Миљкић, Марјан. 2012. *Црногорци у Јужној Америци*. Подгорица: Центар за иселјенике Црне Горе
- Црнић-Пејовић, Марија. 2007. Иселјавање Бокеља до Другог свјетског рата, *Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности*, 27. Херцег-Нови. 165-201.
- Dahl, Victor C. 1974. Yugoslav Immigrant Experiences in Argentina and Chile, *Inter-American Economic Affairs*, Vol. 28, No. 3. Villanova, USA, PA: Villanova Print
- Саопштење за јавност поводом реакција на посјету митрополита Амфилохија Јужној Америци, <http://www.mitropolija.me/?p=9891>
- Srbi u Južnoj Americi*, <http://serbiosunidos.com/sr/srbi-u-juznoj-americi/>
- Други сабор православних епископа у Јужној Америци, <http://pravoslavljje.spc.rs/broj/1072/tekst/drugi-sabor-pravoslavnih-kanonskih-episkopa-u-juznoj-americi/print/lat>

Milesa Stefanović-Banović,
Branislav Pantović

“Our” Diaspora in Argentina – Historical Overview and Preliminary Research

There are about 30 000 people of Serbian and Montenegrin origin living in Republic of Argentina today. They mostly originate from the territories of today's Montenegro and Croatia (Dalmatia), and, to a lesser extent, from Serbia and Bosnia and Herzegovina. Emigration in Argentina, despite the same origin as the one in North America, has developed distinguishing social and cultural character.

Keywords: emigrants, Argentina, historical overview, preliminary research

The presented historical synoptic and brief review of the present state point out that this unexplored immigrant population in South America represents a complex phenomenon, a community which identity has embedded various historical, political, cultural, religious and ideological layers.